

**Politikatudományi
Doktori Iskola**

TÉZISGYŰJTEMÉNY

Dúró József

Pártalapú euroszkepticizmus

című Ph.D. értekezéséhez

Témavezető:

Gallai Sándor Ph.D.

egyetemi docens

Balázs Zoltán Ph.D.

egyetemi tanár

Budapest, 2014

Politikatudományi Intézet

TÉZISGYŰJTEMÉNY

Dúró József

Pártalapú euroszkepticizmus

című Ph.D. értekezéséhez

Témavezető:

Gallai Sándor Ph.D.

egyetemi docens

Balázs Zoltán Ph.D.

egyetemi docens

Budapest, 2014

© Dúró József

Tartalomjegyzék

I. Kutatási előzmények és a téma indoklása.....	4
I.1. Az euroszkepticizmus definíciója	4
I.2. Az euroszkepticizmus típusai.....	12
II. A felhasznált módszerek.....	13
III. Az értekezés eredményei.....	19
IV. Főbb hivatkozások	27
V. A szerző saját publikációi.....	32

I. Kutatási előzmények és a téma indoklása

I.1. Az euroszkepticizmus definíciója

Az elmúlt években a pártalapú euroszkepticizmus nem csak a média, de az európai politikatudomány egyik legfelkapottabb témájává is vált. Ehhez hozzájárult a gazdasági válság – elsősorban az euróövezet válsága –, illetve az euroszkeptikus pártok előretörése, amit jól szemléltetett a 2011-es finnországi, a két 2012-es görögországi és a 2013-as olaszországi parlamenti választás is. Emellett az európai integráció kérdése is egyre fontosabbá vált mind a pártok, mind a szavazók számára: elég a Lisszaboni Szerződés körüli huzavonára, a szlovák kormány 2011-es – az Európai Pénzügyi Stabilitási Eszközzel szembeni bizalmi szavazás miatti – bukására vagy a görög pártrendszer 2012-es átrendeződésére gondolni.

Ugyanakkor a politikatudomány számára nem új maga a téma: az euroszkepticizmussal az 1990-es évek közepe óta foglalkoznak politológusok. Az euroszkepticizmus fogalmát Paul Taggart definiálta először, amikor a politikai pártok Európai Unió iránt tanúsított pozícióit vizsgálta. Később a fogalom átszivárgott a választói attitűdök vizsgálatára is (Sericchio et al., 2013: 52), és ma már a politikatudományban az Európai Unióval és az európai

integrációval szembeni valamennyi negatív attitűdre használják (Boomgaarden et al., 2010).

Dolgozatomban a pártalapú euroszkepticizmust vizsgáltam, ugyanakkor fontosnak láttam röviden bemutatni a politikatudomány más megközelítéseit is. Krouwel és Abts (2007) az integrációba vetett bizalommal összefüggésben alkotta meg 5 kategóriáját, melyből az euroszkepticizmus szempontjából az EU intézményeinek megvételése és az európai projekt végzetszerűsége (eurocinizmus), illetve a teljes kiábrándulás és elutasítás (euroelidegenedés) lényeges.

Weßels (2007) az euroszkeptikus választókat alapvetően három csoportba sorolja aszerint, hogy milyen fokú bennük az azonosulás az Európai Unióval, mennyire van EU-s identitásuk. Szerinte léteznek hajthatatlan euroszkeptikusok, akiknél ez az identitás negatív, euroszkeptikusok, ahol ez az identitás közömbös vagy semleges és kritikus európaiak, akiknél ez az identitás megvan. Utóbbi másfajta Európai Uniót szeretne, az euroszkeptikusok azonban nem támogatják az EU-t ebben a formában.

A szavazók vizsgálatának másik dimenzióját az euroszkepticizmus okainak feltárása adja. Ebben az úttörő szerepet kétségkívül Lubbers és Scheepers (2005) munkája jelenti, akik megkülönböztették a politikai és az instrumentális euroszkepticizmust. A szerzőpáros úgy gondolta, az

euroszkeptikus szavazók kutatása túlságosan is az utóbbira koncentrált, nevezetesen arra, hogy a választók hogyan vélekednek arról, hogy hazájuk számára előnyös-e az uniós tagság. Ezzel szemben a politikai euroszkepticizmus az EU elutasítását, illetve a további hatalomátadás elutasítását jelenti. Sørensen (2007; 2008) az euroszkepticizmus négy fajtáját különböztette meg a közvéleményben. Szerinte létezik gazdasági, szuverenitás alapú, demokratikus és szociális euroszkepticizmus.

Disszertációmban a pártalapú euroszkepticizmust vizsgáltam, az alábbiakban a legfontosabb definíciós és kutatási problémákkal foglalkozom. A pártalapú euroszkepticizmus vizsgálata Cas Mudde (2012) szerint két iskolához köthető. Az első megközelítésmód Mudde által sussexi iskolának nevezett politikatudósok – elsősorban Paul Taggart és Aleks Szczerbiak – nevéhez fűződik. Noha kezdetben Taggart (1997; 1998;) az euroszkepticizmust egy szélesebb értelemben vett populista politika részeként értelmezte, az ezredforduló tájékán Szczerbiakkal közösen kidolgozták a máig legelterjedtebb euroszkepticizmus-definíciókat és csoportosítást.

A szerzők kétféle euroszkepticizmust különböztetnek meg. Kemény euroszkepticizmus az európai gazdasági és politikai integráció teljes projektjének elutasítása, illetve az uniós tagság oponálása (Szczerbiak és Taggart, 2000: 6). Ezzel szemben a puha

euroszkepticizmus az európai integráció esetleges vagy elvi ellenzése (Szczerbiak és Taggart, 2000: 6).

A fenti koncepció első komolyabb kritikáit Petr Kopecký és Cas Mudde (2002) fogalmazta meg, amely szerint a puha euroszkepticizmus túl széles módon lett meghatározva, elmosódnak a határok a két kategória között, illetve a kemény és puha kategóriák nem tesznek elég nagy különbséget az EU-hoz és az európai integrációhoz való viszony között. Kopecký és Mudde ennek megfelelően saját csoportosítási sémát dolgozott ki (1. táblázat). A szerzők megkülönböztették a jelenleg zajló integrációs folyamathoz (EU) való viszonyt (*EU-optimist*, *EU-pessimist*) a bármiféle európai integráció ideájához való viszonytól.

1. táblázat: Kopecký és Mudde csoportosítása

	Eurofíl (<i>europhile</i>)	Eurofób (<i>europhobe</i>)
EU-optimista (<i>EU-optimist</i>)	Eurorajongó <i>(euroentusiast)</i>	Europragmatista <i>(europragmatist)</i>
EU-pesszimista (<i>EU-pessimist</i>)	Euroszkeptikus <i>(eurosceptic)</i>	Euroellenes <i>(euroreject)</i>

Forrás: Kopecký és Mudde, 2002: 303.

Az eurorajongó (*euroentusiast*) kategória természetesen nem tárgya az euroszkepticizmus vizsgálatának. Elég egyértelmű-

nek tűnik, hogy a táblázatban látható euroszkeptikus kategória nem elvi ellenzése az európai integrációnak, csupán a jelenlegi EU-val szemben fogalmaz meg fenntartásokat, így ez a kategória beleillik Taggart és Szczerbiak puha euroszkeptikus kategóriájába. Másrészről az euroellenes¹ (*euroreject*) tábor a jelenlegi EU-t is ellenzi és magát az európai integráció ötletét is, nem nehéz így ezt a kategóriát a kemény euroszkeptikus csoporthoz sorolni.

Taggart és Szczerbiak (2008b) összességében három problémáját látja a fent részletezett csoportosításnak: az euroszkepticizmus kategóriája itt túl szűken van definiálva, az europragmatista kategória logikátlan, az eurorajongó kategória pedig túlságosan széles, a jelenlegi integrációt támogató pártok között is vannak fokozatok.

Éppen ezért Taggart és Szczerbiak 2008-as definíciói már lényegesen konkrétabbak. Kemény euroszkepticizmus az EU és az európai integráció elvi ellenzése, és ezért azokban a pár-tokban jelenik meg, amelyek úgy gondolják, hogy országuknak ki kellene lépnie az EU-ból, vagy amelyek EU-politikája egyenértékű az európai integráció jelen formájának ellenzésével (Taggart és Szczerbiak, 2008a: 7). A puha euroszkepticizmus esetében nem az

¹ A kifejezést szándékosan rövid o-val írom, itt ugyanis bármiféle európai integráció ellenzéséről, nem pedig a közös valuta elutasításáról (euroellenes) van szó.

európai integrációval vagy az EU-tagsággal szembeni elvi ellenvetésről van szó, hanem egy vagy több közpolitikai területen jelentkező kritikáról; vagy olyan esetről, amikor a nemzeti érdeket az EU irányvonala elé helyezi az adott párt (Taggart és Szczerbiak, 2008a: 8).

Hely hiányában itt csak felsorolás szintjén jelzem a többi, a disszertációban részletesen tárgyalt és a sussexi iskolához kötődő további elméletet, amelyek azonban jelentőségükben nem közelítik meg a fentebb tárgyalt meghatározásokat: Flood (2002); Fuchs, Roger és Magni-Berton (2009); Kaniok (2009).

A másik nagy iskolának Mudde (2012) az észak-karolinait tekinti, amelyet először Leonard Ray nevéhez kapcsol. Ray (1999) szakértői kérdőívezéssel próbálja mérni az európai integrációhoz való viszonyt egy hétfokú skálán. Nem definiálja ugyanakkor az euroszkepticizmus fogalmát. Marks és társai (2000; 2002) a Ray által építeni kezdett adatbázison alapulva az euroszkepticizmust megpróbálták a törésvonal-elméletbe illeszteni. Az iskolához tartozó szerzők (Hooghe et al, 2002) azzal az elmélettel álltak elő, hogy az európai törésvonal a zöld-alternatív-liberális és a tradicionális-tekintélyelvű-nacionalista álláspontok szembenállásából vezethető le. Ez a megközelítés az észak-karolinai iskola kiindulópontjává vált. Úgy gondolom, hogy az elmélet kevésbé fedti a valóságot, mivel újbaloldali és zöld pártok is jelentős számban

fordulnak elő az Európai Unió kritikusai között, miközben a skandináv konzervatív pártok hagyományosan az európai integráció elmélyítése mellett vannak. Ráadásul nem ad magyarázatot az elmélet arra sem, hogy miért vannak az intézményesült pártok között is jelentős számban euroszkeptikus tömörülések, illetve párton belüli euroszkeptikus csoportok.

Nick Sitter (2002) is arra a következtetésre jut, hogy az euroszkeptizmus leírható a klasszikus megosztottságokkal, amelyek viszont a pártok stratégiáiból, nem pedig – az észak-karolinai iskola feltevése szerint – a pártok ideológiájából és programjaiból következnek. Hix (2007) úgy gondolja, hogy az egész euroszkeptizmus mint jelenség felfogható anticentralizációs törekvésként. Hix szerint minden politikai szereplő aszerint fog vélekedni az EU-val kapcsolatosan, hogy a politikai kimenetek (*outcome*) közelebb vannak-e az uniós szinten az aktor preferenciáihoz, illetve milyen irányba fog elmozdulni a hazai és az uniós közpolitikai terület. Meglátásom szerint azonban az euroszkeptikus pártok nem végeznek ilyenfajta költség-haszon elemzést, hanem – párttól függően – vagy az ideológiából vagy a stratégiából vezethető le az euroszkeptizmus forrása.

A fentiekből is jól látható, hogy az euroszkeptizmusról egységes definíció, sőt egységes megközelítés sem alakult ki. A téma kutatói más és más pártokat tartanak euroszkeptikusnak,

vagy épp ugyanazokról a pártokról mást állapítanak meg. A második probléma az, hogy a kutatások nem célozzák meg azt, hogy az euroszkeptikus pártok milyen indokokkal bírálják az Európai Uniót, hanem megpróbálják az egész euroszkepticizmust egy, legfeljebb két irányzatként (kemény és puha) felfogni.

Ezzel összefüggésben egy másik komoly hátulütője is van a legtöbb kutatásnak, ez pedig az, hogy pillanatfelvételeket próbál készíteni az euroszkepticizmusról ahelyett, hogy azt történeti íven keresztül, a környezetébe helyezve szemlélné. Azaz nem vesz tudomást arról, hogy a pártok és az Európai Unió is szinte állandó mozgásban vannak, az álláspontok változnak, más szempontok kerülnek középpontba.

Éppen ezért a dolgozatban saját definíciót alkalmaztam, amely – véleményem szerint – a fentieknél jobban definiálja az euroszkepticizmust. Euroszeptikus pártnak tekinthető az a tömörülés, amely a jelenlegi integrációt vagy annak valamely részét, illetve az EU döntéshozatali folyamatát, mechanizmusát ellenzi vagy bírálja, ahol a bírálat elsősorban elvi, nem pedig közpolitikai alapú.

I.2. Az euroszkepticizmus típusai

A dolgozatban foglalkoztam azzal is, hogy az egyes euroszkeptikus pártok milyen indokkal bírálják az Európai Uniót. Ennek a témának lényegesen kisebb a szakirodalma, mint a defíniós problematikának, ugyanakkor jelentőségét – szerintem – nem lehet eléggé hangsúlyozni.

Taggart pártcsaládok vagy inkább párttípusok szerint is csoportosította az euroszkeptikus tömörüléseket, amit ő azonosított az euroszkepticizmus típusaival. E szerint négy kategória létezik (Taggart, 1997: 11-12): *single-issue* euroszkeptikus pártok, protest alapú euroszkeptikus pártok, euroszkeptikus állásponttal bíró intézményesült pártok és pártok, amelyek nem euroszkeptikusak, de rendelkeznek számottevő euroszkeptikus csoporttal.

Noha a fenti csoportosítás releváns, arról, hogy egyes pártok mely pártcsaládba tartoznak, a mai napig viták vannak. Riishøj (2007) ezzel szemben alapvetően két szempont szerint alkotta meg az euroszkepticizmus csoportjait. Az egyik nem különbözik sokban a fentebb vázolt Taggart-féle csoportosítástól, és jellemzően ez is a pártcsaládokra fókuszál. Riishøj arra jut, hogy háromféle euroszkeptikus párt létezik: liberális konzervatív (vagy neoliberais), tradicionális konzervatív és baloldali-populista. Lényegesen

12

innovatívabb Riishøj másik csoportosítása, amely bár nem csak a pártok szintjére vonatkozik, mégis fontosnak tartom bemutatni azon egyszerű oknál fogva, hogy az okokra, az euroszkepticizmus mozgatórugóira fókuszálva alkotta meg kategóriáit (Riishøj, 2007: 508-509). Az euroszkepticizmus alapvetően 9 típusba sorolható: identitás alapú, törésvonal alapú, szakpolitika alapú, intézmény alapú, nemzeti érdeken alapuló, tapasztalat alapú. pártalapú, atlanti alapú és gyakorlat alapú euroszkepticizmus.

A fentiekben vázolt csoportosítások mindenképpen inspirációul szolgáltak az általam megalkotott kategóriák létrehozásánál. A kutatás második fontos célja ugyanis éppen annak vizsgálata volt, hogy az euroszkeptikus pártok milyen indokokkal bírálják az Európai Uniót. Emellett vizsgáltam az euroszkeptikus pártok kormányzati szerepvállalásait, illetve azt, hogy időben – különösen az eurózóna válságának hatására – változott-e az euroszkepticizmus.

II. A felhasznált módszerek

A dolgozat legnagyobb részét az empirikus rész teszi ki. Mind a 28 tagállamban megvizsgáltam a pártalapú euroszkepticizmus állását, logikáját, változásait. Miután a kutatás az euroszkeptikus pártokra irányul, megfigyelési egységeimet is a

pártok tették ki. Vizsgálódásaim során a 2013. október 31-én európai és/vagy nemzeti parlamenti képvisellel rendelkező euroszeptikus pártokat kívántam tüzetesen megvizsgálni. Valamennyi párt esetében a pártprogram jelentette a kiindulási alapot, illetve egyes EU-tagállamokban már rendelkezésre állnak parlamenti szavazások is európai ügyekben. Teljeskörű adatfelvételt végeztem. A kutatást időben az Európai Gazdasági Közösség megalakulásától (1957) folytattam, alaposabban azonban csak a már fentebb említett pártokat vizsgáltam meg.

A dolgozat legfontosabb részét a pártok föderalizmushoz való viszonyának vizsgálata teszi ki. Ehhez kapcsolódóan először is a szólni kell a megfelelő indikátor kiválasztásáról. Az euroszepticismus indikátorairól a szakirodalomban nem bontakozott ki vita, noha ennek előzményei egyidősek az euroszepticismus irodalmával. Taggart első tanulmányaiban amellettt érvelt, hogy a Maastrichti Szerződéshez való viszony jó indikátora az euroszepticismusnak, mert újraértékelte az Európai Uniót, az euroszeptikusok kifejezheték ellenzésüket ezen az úton és az EU általános támogatottsága is csökkent a közvéleményben (Taggart, 1998: 366-367). Úgy gondolom, hogy Taggart felvetése alapvetően jó és a módszer később is használható, hiszen évtizedenként két-három szerződés alapján könnyű követni az euroszeptikus pártok változásait.

Az észak-karolinai iskola által használt szakértői kérdőívés önmagában véleményem szerint kevés. Az *expert survey* által kapott adatok ugyanis – túl azon, hogy nem lehet kizárni belőlük a szubjektivitást – alacsony válaszadási ráta esetén rendkívül megbízhatatlanok.

A komoly kérdést az indikátor kapcsán a viszony operacionalizálhatósága jelenti. Céлом az volt, hogy az indikátor egyszerű, könnyen operacionalizálható legyen (Taggart és Szczerbiak, 2008b: 246). A pártprogramok vizsgálata ugyanis félrevezető lehet: előfordulhat, hogy egy kemény euroszkeptikus párt kormányra kerülve mérsékli magát, semlegesíti az ügyet és megváltoztatja Európa-politikáját, ahogyan pl. a Francia Kommunista Párt tette 1997-ben (Benedetto és Quaglia, 2007: 482; Grunberg, 2008: 42). Hasonló problémát vethet fel a parlamenti szavazások vizsgálata: Belgiumban a két zöld párt és a Népi Unió (VU) is azért utasították el a Nizzai Szerződést, mert nem tartották eléggé európainak (Deschouwer és Van Assche, 2008: 82). Az „őszinte” szavazásra az Európai Parlamentben kerülhet sor, ez esetben azonban az EP-képvisellel nem rendelkező, de időközben relevánssá váló pártok (pl. Svéd Demokraták, Független Görögök) maradnának ki a vizsgálatból.

A kutatásban elsősorban primer adatgyűjtésre támaszkodtam. Az elérhető pártprogramok és parlamenti szavazások össze-

gyűjtése képezték a legfontosabb felhasznált adatokat. Emellett természetesen sor került másodlagos források (szakirodalom) felhasználására is. Mindezeket az elsődleges források ellenőrzésére használtam. Ezen felül szemléltetés és összehasonlítás, valamint a dolgozat történeti íve miatt az alapsokaságon kívül eső pártokat is beemeltem a kutatásba másodlagos források útján.

Az operacionalizálhatósághoz jó alapot és kellően sűrű támpontot szolgáltatnak a különböző, az integrációt mélyítő szerződések, illetve az azokról a pártok által alkotott vélemény. Éppen ezért a föderális Európához való viszony szerinti csoportosításnak az az előnye, hogy mindig aktuális, hiszen az Európai Unió reformja szinte folyamatosan napirenden van, amit a tagsághoz való viszonyról (kemény és puha euroszkepticizmus) nem lehet elmondani.

Helyes megoldásnak éppen ezért a három módszer szintézisét látom: a pártprogramot kiindulópontnak tekintve megvizsgáltam, hogy ha egy párt nem a programjának megfelelően szavazott, annak mi az oka. Kormányon volt-e, megváltozott-e időközben az álláspontja, esetleg valamilyen más belpolitikai tényező hatására történt-e. Kaniok szerint fontos a pártok retorikáját is vizsgálni (2009: 166), ugyanakkor ezt az állítást vitatom. A retorika elsősorban a szavazóknak szól, ám azért, mert egy párt vezetője kritizálja valamilyen ügyben az Európai Uniót vagy annak egy

részét, ám közben a párt az integráció mélyítését célzó lépésekben rendre együttműködő, nem tekinthető euroszkeptikusnak.

A dolgozat legnagyobb részét egyértelműen az empirikus rész, illetve az ezt követő, az euroszkepticizmus jelenségének időbeli szakaszolására vonatkozó rész jelenti. Ugyanakkor nem kívántam megkerülni azokat a kérdéseket sem, amelyek vizsgálatához hipotézisek felállítása szükséges. A hipotéziseket úgy igyekeztem megalkotni, hogy azok releváns információkkal egészítsék ki a kutatás gerincét alkotó csoportosítást.

H1: Az euroszkeptikus pártok kormányzati pozíció vállalása esetén mérséklék euroszkepticizmusukat.

A hipotézis tesztelése során valamennyi esetben megvizsgáltam az euroszkeptikus pártok kormányzati szerepvállalását. Nem foglalkoztam részletesen azokkal az esetekkel, amelyek során az euroszkeptikus párt még az uniós csatlakozás előtt töltött be kormányzati pozíciókat. Ennek oka az, hogy az euroszkeptikus pártok ekkor sokkal inkább a tagság kérdésére fókuszálnak, ami megtévesztő lehet, hiszen attól, hogy egy párt ellenezte a csatlakozást, még nem jelenthető ki róla, hogy kemény euroszkeptikus. Az operacionalizálást a csoportosítás vizsgálatánál is alkalmazott

módon végeztem, ez ugyanis garantálja az országok közötti és az időszakok közötti összehasonlíthatóságot is.

H2: Az európai integráció jellege, változásai befolyásolják az euroszkepticizmus természetét, megjelenését.

A hipotézis kapcsán elsősorban azt feltételeztem, hogy az egyes, az integrációt mélyítő szerződések kapcsán, illetve valamilyen más esemény (pl. gazdasági válság) hatására felmerülő ügyek új euroszkeptikus pártokat hozhattak a felszínre. Megfordítva: a már meglévő pártok reagáltak-e ezekre a változásokra, esetleg egyik sem történt meg. Meglátásom szerint ugyanis releváns kérdés annak vizsgálata, hogy az euroszkepticizmus összességében állandó vagy folyamatosan változó jelenség. A hipotézis tesztelésekor figyelembe vettem, hogy egy-egy új párt mennyiben köszönhette sikerét az euroszkepticizmusnak, mennyire volt hangsúlyos politikájában az Európai Unió bírálata, illetve milyen más tényezők játszhattak még szerepet.

Dolgozatomat 2013. október 31-én zártam, így valamilyeni, 2013-ban rendezett parlamenti választás eredménye szerepel benne.

III. Az értekezés eredményei

A dolgozat elsődleges célja a korábban részletezett definíciós és csoportosítási problémák megoldása volt. Munkám során igyekeztem teljes képet adni a tagállamokban működő euroszeptikus pártokról. Az esettanulmányok alapján kijelenthető, hogy az euroszeptikus pártok közötti legfontosabb különbséget a kormányközi együttműködés pártolása, illetve a szorosabb integráció melletti elköteleződés jelenti. Speciális esetet képeznek azok a – jellemzően – baloldali euroszeptikus pártok, amelyek a jelenlegi európai integrációt ideológiai okokból nem tartják támogathatónak, de egy másfajta szorosabb együttműködést legtöbbjük el tud képzelni.

Éppen ezért a jelenlegi európai integrációt lebontani szándékozó euroszeptikus pártoknak három csoportját lehet elkülöníteni. Az első, egyre kisebb számosságú halmazt a kemény euroszeptikus pártok alkotják. A másodikba tartoznak az antiföderalista pártok, amelyek a kormányközi együttműködés pártján állnak. E pártok döntő többsége a nemzeti szuverenitás védelmével indokolja, hogy a mélyebb integrációt elutasítja. A harmadik csoport, az alternatív integrációt támogatók csoportja azok a pártok tartoznak, amelyek a jelenlegi integrációt azért utasítják el, mert más értékeket tartanak fontosnak. Itt tehát nem a

szorosabb együttműködés elve, hanem gyakorlata ellen való fellépésről van szó. A rendszerkonform euroszeptikusok között nagy különbségek nem lelhetők fel. Ezek a pártok alapvetően az Európai Uniónak csak egy-egy, jellemzően fontos részét bírálják, illetve utasítják el.

2. táblázat. Az euroszeptikus pártok csoportosítása (egy-egy példával)

Kemény	Antiföderalista	Alternatív integrációt támogató	Rendszerkonform
Egyesült Királyság Függetlenségi Pártja (GB)	Dán Néppárt (DK)	Radikális Baloldali Koalíció (GR)	Munkáspárt (M)

A pártok nevei mögött zárójelben annak az országnak a nemzetközi gépkocsijele található, amelyben az adott párt működik.

Ami a csoportosítás relevanciáját illeti, úgy találtam, hogy mindössze 10, érdemi támogatottsággal rendelkező kemény euroszeptikus párt működik ma az Európai Unióban. A 63 vizsgált euroszeptikus párt közül 15 számít egyértelműen rendszerkonformnak, emellett 12, jellemzően baloldali euroszeptikus párt másfajta integrációban gondolkodik. A mintában összesen 26 antiföderalista euroszeptikus párt van.

Munkám során vizsgáltam azt is, hogy az euroszeptikus pártok milyen indokokkal kritizálják vagy utasítják el az európai

integráció egyes részeit vagy annak egészét. Ez alapján öt kategóriát alkottam.

Szuverenitás alapú euroszkepticizmuson értem azt, ha egy párt az integrációt vagy annak valamely részét azért ellenzi, mert az hazája szuverenitását csorbítja, illetve ha kritikája középpontjában a nemzeti szuverenitás és/vagy a nemzeti érdek sérelmének vélt vagy valós bekövetkezése áll.

A demokrácia alapú euroszkepticizmus az Európai Unióban meglévő úgynevezett „demokráciadeficiten” alapul, melyhez kapcsolódik a bürokratikus intézményrendszer és döntéshozatal bírálata. Ebbe a kategóriába illik az az eset, amikor egyes regionalista és szeparatista pártok azt bírálják, hogy a legfontosabb döntéshozatali mechanizmusokból kimaradnak a régiók.

A baloldali euroszkepticizmus két pilléren nyugszik. Az egyik az a fajta antikapitalista hozzáállás, amely a szocializmus, illetve egyfajta proletár unió megalkotására irányul és döntően a marxista-leninista és trockista pártok sajátja. Másfelől az újbaloldali pártok klasszikus értékei mentén (globalizációellenesség, szociális érzékenység, némely esetben antikapitalizmus, pacifizmus) is jól kirajzolódik egyfajta euroszkepticizmus.

Periféria alapú euroszkepticizmuson az Unió perifériáján található országok euroszkeptikus pártjainak azon kritikáit értem, amelyek abból fakadnak, hogy ezek az országok általában szegé-

nyebbek, mint az EU centrumában találhatóak. Így ezek a pártok az onnan hozzájuk áramló működőtőkét gyakran gyarmatosításként élik meg. Nem ritkán bírálják ezek a tömörülések a francia és német dominanciájú döntéshozatalt. A poszt-kommunista országok esetében ez párosul azzal, hogy ezek az államok a többihez képest később és rosszabb feltételekkel csatlakoztak.

Redisztribúció alapú euroszkepticizmuson azt értem, amikor egy párt az EU-val szembeni kritikáját hangsúlyosan valamilyen elosztási kérdés irányából fogalmazza meg. Ezen bírálatok alapja egyrészt abból fakad, hogy egy-egy közpolitikai terület a mélyítéssel folyamatosan csökkenő részesedést kapna az EU költségvetésében (pl. Közös Agrárpolitika). Éppen ezért ezeknek a közpolitikai területeknek a védelmét felvállaló pártok egy része az integrációs *status quo* fenntartásában vált érdekeltté. A másik alesete ennek a típusnak az euróválság kapcsán vált láthatóvá, lényege, hogy a gazdagabb tagállamok euroszkeptikus pártjai szerint nem nekik kellene finanszíroznia a bajba jutott országokat.

Ezen 5 kategóriát illusztrálja a 3. táblázat.

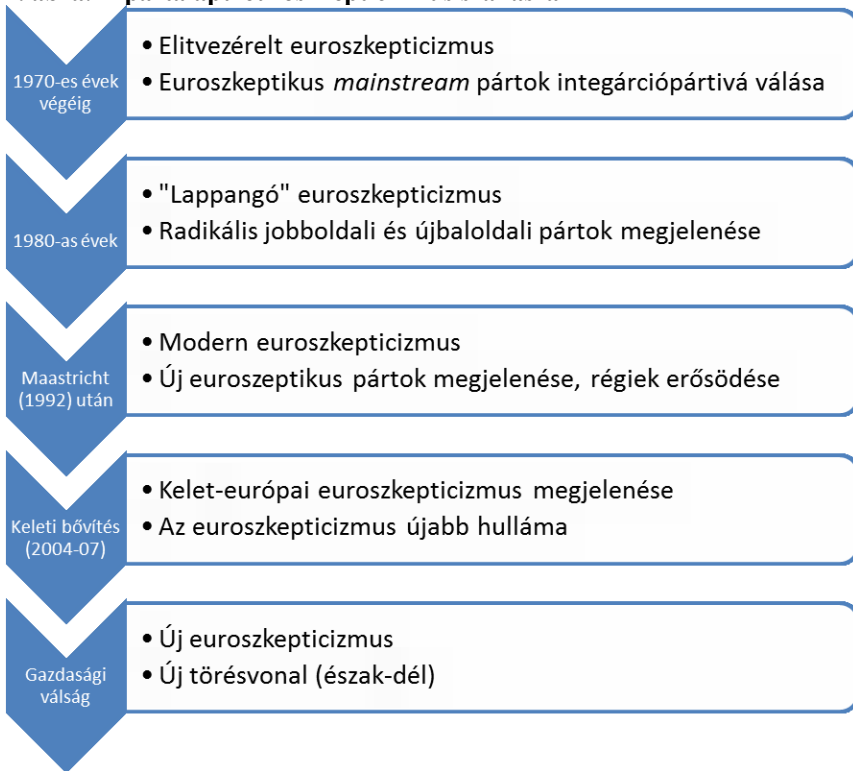
3. táblázat. Az euroszkepticizmus fő indokcsoportjai

Szuverenitás	Demokrácia	Baloldali	Periféria	Redisztribúció
Konzervatív és Unionista Párt (GB)	Környezetvédő Párt – Zöldek (S)	Francia Kommunista Párt (F)	Szabadság és Szolidaritás (SK)	Ötsillag Mozgalom (I)

A pártok rövidítései mögött zárójelben annak az országnak a nemzetközi gépkocsijele található, amelyben az adott párt működik.

Az ország tanulmányokból kiindulva szakaszoltam az euroszkepticizmust időben. Arra jutottam, hogy a legnagyobb fordulópontot a Maastrichti Szerződés hozta, ugyanakkor más fontos események – pl. a 2004-ben indult keleti bővítés és az eurózóna válsága – is fontos szakaszhatárt jelentenek. Ez alapján az euroszkepticizmus öt szakaszát különítettem el (1. ábra).

1. ábra. A pártalapú euroszkepticizmus szakaszai

A dolgozatban megvizsgáltam az euroszeptikus pártok viselkedését kormányzati pozícióban is. Noha a hipotézis állításával – kormányon a pártok mérséklék euroszepticismusukat – elmentésben csak az esetek csak mintegy felében lehetett mérséklődést tapasztalni, jópár esetben más magyarázó tényezők voltak amögött, hogy az adott párt kitartott euroszepticismusa mellett. Egyfelől a rendszerkonform euroszeptikus tömörülések további

mérséklődése ezen pártokat az EU feltétlen hívei közé toltá volna. Némely esetben a kormányzati pozíció rövidege miatt nehéz biztosat állítani az euroszeptikus pártokról, illetve többször tapasztaltam azt, hogy bár mérséklődés nem történt, az adott párt egyszerűen semlegesítette az európai integráció kérdéskörét kormányon.

A H1 hipotézis ellen három egyértelmű esetet találtam. Ebből egynél az indok a karakteres euroszeptikus vezető volt. De Gaulle kormányzása idején teret nyert Franciaországban az euroszepticismus, amelyet azonban a vezető bukása után a párton belül enyhe mérséklődés követett, elfogadták a britek, a dánok, az írek és a norvégok csatlakozási szándékát. A másik két esetben (Északi Liga 2001-06, Konzervatív Párt 2010-) az euroszepticismus a párt karakterének meghatározó részeként jelent meg. Az Északi Liga euróellenessége és euroszepticismusa az ezredforduló éveitől vált egyre hangsúlyosabbá, ennek visszaszorítása a párt arculatvesztéséhez vezetett volna. Hasonló a helyzet a brit konzervatívok 2010-ben kezdődő kormányzásánál is: David Cameron miniszterelnök az európai ügyet igyekezett az egyik leghangsúlyosabb témává tenni, a toryknak ráadásul szükségük volt euroszepticismusuk hangsúlyozására is, mivel komoly mennyiségű szavazót hódított el tőlük a UKIP.

A második hipotézis (H2) kapcsán meg kellett vizsgálni egyrészt azt, hogy változik-e az euroszepticismus természete, másrészt azt, hogy az integráció kiváltotta változásokra képesek-e reagálni az euroszeptikus pártok, vagy ezek a változások új euroszeptikus tömörülések sikeréhez járultak hozzá. Megállapítottam, hogy az euroszeptikus érvek részben változnak, a hangsúlyok eltolódhatnak, az euroszepticismus „magját” azonban ugyanaz a néhány érv (szuverenitás, antikapitalizmus, szociális dimenzió, demokráciadeficit) alkotja. A keleti bővítés hatására azonban nem csak az új tagállamokban, de a dél-európai országokban is előtérbe került a periféria alapú euroszepticismus. A gazdasági és adósságválságnak köszönhetően pedig – elsősorban az eurózónán belül – a redisztribúció alapú euroszepticismussal is hasonló a helyzet.

A megjelenési forma is megváltozott: a *single-issue* euroszeptikus pártok visszaszorulóban vannak, miközben új pártok (pl. Team Stronach) törtek maguknak utat az európai integráció egy-egy kérdésköre mentén. Alapvetően azok az új euroszeptikus pártok tudtak sikeressé válni, amelyek képesek voltak valamilyen új európai ügyet (pl. euróellenesség) találni, vagy, ha ezt nem tették meg, akkor a siker titka elsősorban az volt, hogy csak radikális, a szavazók bizonyos csoportjai számára elfogadhatatlan euroszeptikus vetélytársaik voltak. Meg kell jegyezni

azt is, hogy vannak olyan pártok, amelyek bár új euroszeptikus pártnak számítanak, sikerük nem vagy nem kizárólag az eurorszepticismusnak, hanem sokkal inkább a protesthangulatnak köszönhető (pl. Ötsillag Mozgalom)

A kutatást az Unió határain túl nyúló irányok mellett két dimenzió mentén lenne érdemes bővíteni. Az egyik az európai ügy fontosságának (*salience*) változása EU-s és tagállami szinten. Ez ugyanis megmutatná, hogy az adott párt sikerében mekkora szerepet tölt be az euroszepticismus. A másik irány a szavazók európai integrációhoz fűződő viszonyának változásait követné, amely kapcsán megfogalmazható egy olyan hipotézis, hogy a szavazók számára egyre fontosabb az európai integráció, esetleg egyre inkább hajlandóak európai ügyek mentén leadni szavazatukat. A szavazók szintjének vizsgálatánál bevonható a kutatásba a népszavazások (különösen az euroszeptikus sikerrel véget érők) tanulmányozása is.

IV. Főbb hivatkozások

Benedetto, Giacomo – Quaglia, Lucia (2007) 'The Comparative Politics of Communist Euroscepticism in France, Italy and Spain' *Party Politics*, Vol. 13, No. 4, pp. 478-499.

- Boomgarden, Hajo G. – Schuck, Andreas R. T. – Elenbaas, Matthijs – de Vreese, Claes (2010) ‘Mapping EU attitudes: Conceptual and empirical dimensions of Euroscepticism and EU support’ *European Union Politics*, Vol. 12, No. 2, pp. 244-266.
- Deschouwer, Kris – Van Assche, Martine (2008) ‘Hard but Hardly Relevant: Party-Based Euroscepticism in Belgium’ In: Taggart, Paul – Szczerbiak, Aleks (eds) *Opposing Europe? The Comparative Party Politics of Euroscepticism, Vol. 1. Case Studies and Country Surveys*, Oxford University Press, pp. 75-92.
- Flood, Chris (2002) ‘Euro scepticism: A Problematic Concept’ Paper presented at the *UACES 32nd Annual Conference and 7th Research Conference*, Queen’s University, Belfast, 2-4 September
- Fuchs, Dieter – Roger, Antoine – Magni-Berton, Raul (2009) ‘European Cleavage, Euroscepticism and Support of the EU: A Conceptual Discussion’ In: Fuchs, Dieter – Roger, Antoine – Magni-Berton, Raul (eds.) *Euroscepticism: images of Europe among mass publics and political elites* Barbara Budrich Publishers, Berlin pp. 9-32.
- Grunberg, Gérard (2008) ‘Euroscepticism in France, 1992-2002’ In: Taggart, Paul – Szczerbiak, Aleks (eds.) *Opposing Eu-*

rope? The Comparative Party Politics of Euroscepticism, Vol. 1. Case Studies and Country Surveys, Oxford University Press pp. 38-57.

Hix, Simon (2007) 'Euroscepticism as Anti-Centralization' *European Union Politics*, Vol. 8, No. 1, pp. 131-150.

Hooghe, Liesbet – Marks, Gary – Wilson, Carole J. (2002) 'Does left/right structure party positions on European integration?' *Comparative Political Studies*, Vol. 35, No. 8, pp. 965-989

Kaniok, Petr (2009) 'Europeanists, Eurogovernmentalists, and Eurosceptics: A Constructive Criticism of Previous Research' In: Arató Krisztina – Kaniok, Petr (eds.) *Euroscepticism and European Integration*. Political Science Research Centre, Zagreb pp. 159-179

Kopecný, Petr – Mudde, Cas (2002) 'Two Sides of Euroscepticism' *European Union Politics*, Vol. 3, No. 3, pp. 297-326.

Krouwel, André – Abts, Koen (2007) 'Varieties of Euroscepticism and Populist Mobilization: Transforming Attitudes from Mild Euroscepticism to Harsh Eurocynicism' *Acta Politica*, Vol. 42, pp. 252-70.

Lubbers, Marcel – Scheepers, Peer (2005) 'Political versus Instrumental Euro-scepticism. Mapping Scepticism in Eu-

- ropean Countries and Regions' *European Union Politics*, Vol. 6, No. 2, pp. 223-242.
- Marks, Gary – Wilson, Carole J. – Ray, Leonard (2002) 'National political parties and the European integration' *American Journal of Political Science*. Vol. 46, No. 3, pp. 585-594.
- Mudde, Cas (2012) 'The comparative study of party-based Euroscepticism: the Sussex versus the North Carolina School' *East European Politics*, Vol. 28, No. 2, pp. 193-202.
- Riishøj, Søren (2007) 'Europeanization and Euroscepticism: Experiences from Poland and the Czech Republic' *Nationalities Papers*, Vol. 35, No. 3, pp. 503-535.
- Serricchio, Fabio – Tsakatika, Myrto – Quaglia, Lucia (2013) 'Euroscepticism and the Global Financial Crisis' *Journal of Common Market Studies*, Vol. 51, No. 1, pp. 51-64.
- Sørensen, Catharina (2007) *A Conceptual Analysis and a Longitudinal, Cross-country Examination of Public Scepticism Towards the European Union*. Department of Political Sciences, University of Copenhagen
- Sørensen, Catharina (2008) 'Love me, love me not... A typology of public euroscepticism' *EPERN Working Paper* No. 19.

- Taggart, Paul (1997) 'The populist politics of Euroscepticism'
Paper presented at the *5th Biennial Conference of European Community Studies Association* 29 May – 1 June
- Taggart, Paul (1998) 'A Touchstone of Dissent: Euroscepticism in Contemporary Western European Party Systems' *European Journal of Political Research*, Vol. 33, No. 3, pp. 363-388.
- Taggart, Paul – Szczerbiak, Aleks (2000) 'Opposing Europe: Party Systems and Opposition to the Union, the Euro and Europeanisation' *OERN Working Paper* No. 1.
- Taggart, Paul – Szczerbiak, Aleks (2008a) 'Introduction: Opposing Europe? The Politics of Euroscepticism in Europe' In: Taggart, Paul – Szczerbiak, Aleks (eds.) *Opposing Europe? The Comparative Party Politics of Euroscepticism, Vol. 1. Case Studies and Country Surveys* Oxford University Press, pp. 1-15.
- Taggart, Paul – Szczerbiak, Aleks (2008b) 'Theorizing Party-Based Euroscepticism: Problems of Definition, Measurement, and Causality' In: Taggart, Paul – Szczerbiak, Aleks (eds.) *Opposing Europe? The Comparative Party Politics of Euroscepticism, Vol. 2. Comparative and Theoretical Perspectives*, Oxford University Press, pp. 238-262.

Weßels, Bernhard (2007) ‘Discontent and European Identity: Three Types of Euroscepticism’ *Acta Politica*, Vol. 42, pp. 287-306.

V. A szerző saját publikációi

Könyv, monográfia

Gallai Sándor – Dúró József (2012) *Az átmenet sajátosságai a visegrádi országokban*. Budapesti Corvinus Egyetem.

Könyvfejezet, könyvrészlet

Dúró József (2011) „Euroszepticismus a balti országokban” In: *XII. RODOSZ konferenciakötet, Társadalomtudományok 1. kötet*, pp. 189-204.

Bíró Nagy András – Dúró József – Hajdú András – Róna Dániel (2011) „Nemzet és radikalizmus” In: Láncki András (szerk.) *Nemzet és radikalizmus. Egy új pártcsalád felemelkedése*. Századvég Kiadó, Budapest, p. 7-34.

Dúró József – Hajdú András (2011) „Kormányon is ellenzékben. A Svájci Néppárt” In: Láncki András (szerk.) *Nemzet és radikalizmus. Egy új pártcsalád felemelkedése*. Századvég Kiadó, Budapest, p. 138-161.

Dúró József (2011) „Támadás jobbról. Az Ataka felemelkedése”
In: Láncki András (szerk.) *Nemzet és radikalizmus. Egy új párt-
család felemelkedése*. Századvég Kiadó, Budapest, p. 331-355.

Folyóiratcikk

Dúró József (2012) „Euroszepticismus a balti országokban” *Politikatudomány Online*, 3. szám. p. 1-15. ISSN 2063-2215

Dúró József (2011) „Pártalapú euroszepticismus a visegrádi országokban” *Politikatudomány Online*, 1-2. szám. 1-23. ISSN 2063-2215

Dúró József (2010) „Euroszepticismus ma” *Politikatudományi Szemle* XIX/4. p. 53–85. ISSN 1216-1438